

Rapport 2009:68

Arkeologisk förundersökning

70 meter kabel, tre kabelskåp och en lyktstolpe

RAÄ 5

Bjälbogatan, Järnvägsgatan, Motalagatan och Parkgatan

Skänninge stad

Mjölby kommun

Östergötlands län

Ann-Charlott Feldt

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM
AVDELNINGEN FÖR ARKEOLOGI

70 meter kabel, tre kabelskåp och en lyktstolpe

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning	4
Syfte och frågeställningar	7
Metod	8
Resultat och tolkning	8
Referenser	8
Tekniska uppgifter	13

Omslagsbild: Kabelskåp på Parkgatan. Foto Ann-Charlott Feldt, ÖLM.

Ö S T E R G Ö T L A N D S L Ä N S M U S E U M
A V D E L N I N G E N F Ö R A R K E O L O G I

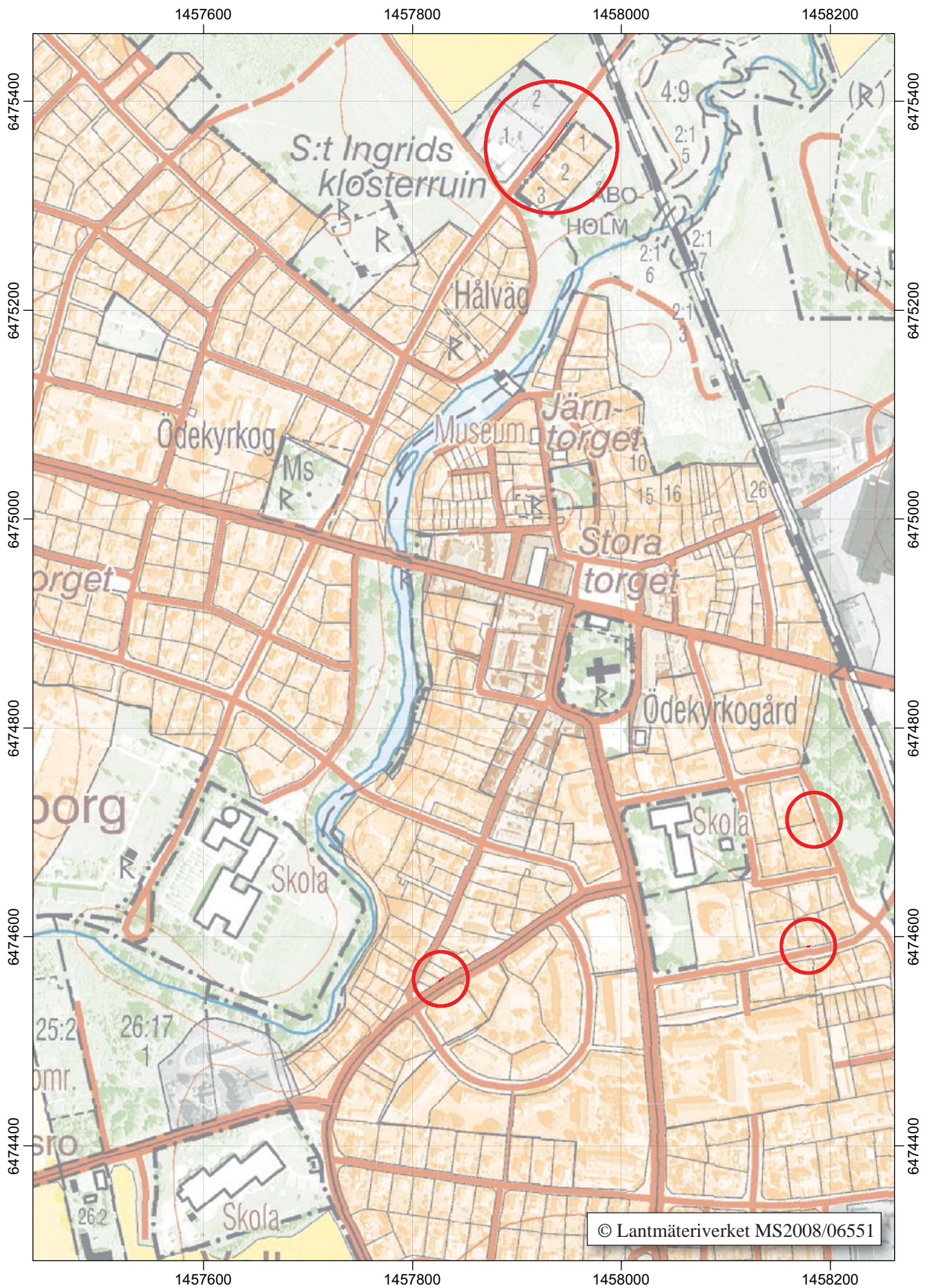
Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

Sammanfattning

Östergötlands länsmuseum utförde under sommaren 2009 fyra förundersökningar i Bjälbogatan, Järnvägsgatan, Motalagatan och Parkgatan i Skänninge, Mjölby kommun. Arbetet utfördes med anledning av schaktning för elkabel på en 70 m lång sträcka längs Motalagatan och flyttning av en lyktstolpe på Bjälbogatan samt byte av tre kabelskåp i de övriga gatorna. Längs Motalagatan påträffades två diken som löpte diagonalt över schaktet och fortsatte ut under gatan. Båda diken hade en humös, sandig fyllning. Dikena kan kopplas till en gräns mellan Skänninges stadsvall och Klostergården som återfinns i det historiska kartmaterialet. Vid lyktstolpen och kabelskåpen påträffades endast omrörda fyllnadsmassor.

Ann-Charlott Feldt
I:e antikvarie

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan (blad 8F 4b och 8F 5b) med undersökningsområdena markerade med blått. Skala 1:5 000.

Inledning

Under sommaren 2009 utförde Östergötlands läns-museum en arkeologisk förundersökning i form av en schaktningsövervakning i samband ledningsarbeten för el längs Motalagatan, Parkgatan, Järnväggsgatan och Bjälbogatan i Skänninge, Mjölby kommun, Östergötlands län.

Arbetet föranleddes av planerat utbyte av tre kabelskåp: K65L009 på Parkgatan, K65L011 Järnväggsgatan och K65K10 på Bjälbogatan samt en kabelförläggning på en 70 m lång sträcka längs Motalagatan. I samband med kabelskåpsbytet på Bjälbogatan tillkom flyttning av en lyktstolpe strax intill skåpet.

De berörda ytorna ligger samtliga i utkanterna av Skänninge medeltida stad (RAÄ 5, Skänninge). Sammanlagt berördes ca 82 löpmeter av schaktningen. Arbetet utfördes efter beslut från Länsstyrelsen Östergötland. Uppdragsgivare var Mjölby Svartådalens Energi AB i Mjölby. Uppdragsgivaren svarade för de arkeologiska kostnaderna. Ansvarig för den arkeologiska förundersökningen och rapporten är under-tecknad.

Områdesbeskrivning

Skänninge är beläget centralt i ett öppet jordbruks-landskap. Staden tycks ha vuxit fram successivt som en centralort under 1000- och 1100-talen och platsen omnämns första gången år 1178. Skänninge nådde sin höjdpunkt under senare delen av 1200-talet och 1300-talet. 1400-talet innebar en stark tillbakagång och under 1500-talet verkar Skänninge snarast haft karaktären av en förstorad bondby (Feldt 2004a, Hasselmo 1983).

Generellt är kulturlagren i Skänninge diffusa och svåra att datera. Brandlager från de stora stadsbränderna kan bara spåras fläckvis i staden. Sannolikt har bebyggelsen varit gles i förhållande till många andra medeltida städer. Detta gör att begränsningarna för den medeltida staden (RAÄ 5) är osäkra. Vid undersökningar inom och i anslutning till stadsområdet har även förhistoriska lämningar påträffats vid flera tillfällen, vilket kan antyda en platskontinuitet från järnåldern och fram till dagens stad (Feldt 2004a).

Stadens två äldsta stenkyrkor, Allhelgonakyrkan (RAÄ 11) och S:t Martins kyrka (ingår i RAÄ 1), var belägna på varsin sida om Skenaån. De dateras båda till 1100-talet. S:t Martins kyrka, väster om Skenaån, omnämns första gången i en donationshandling som upprättades senast år 1275 till förmån för ett blivande nunnekloster, S:ta Ingridis kloster (DS 885).

Schaktet i Motalagatan är placerat strax öster om S:ta Ingridis kloster, som var ett systerkonvent till dominikanerna. Kloster etablerades sannolikt på mark tillhörig en tidigmedeltida stormans- eller kungsgård.

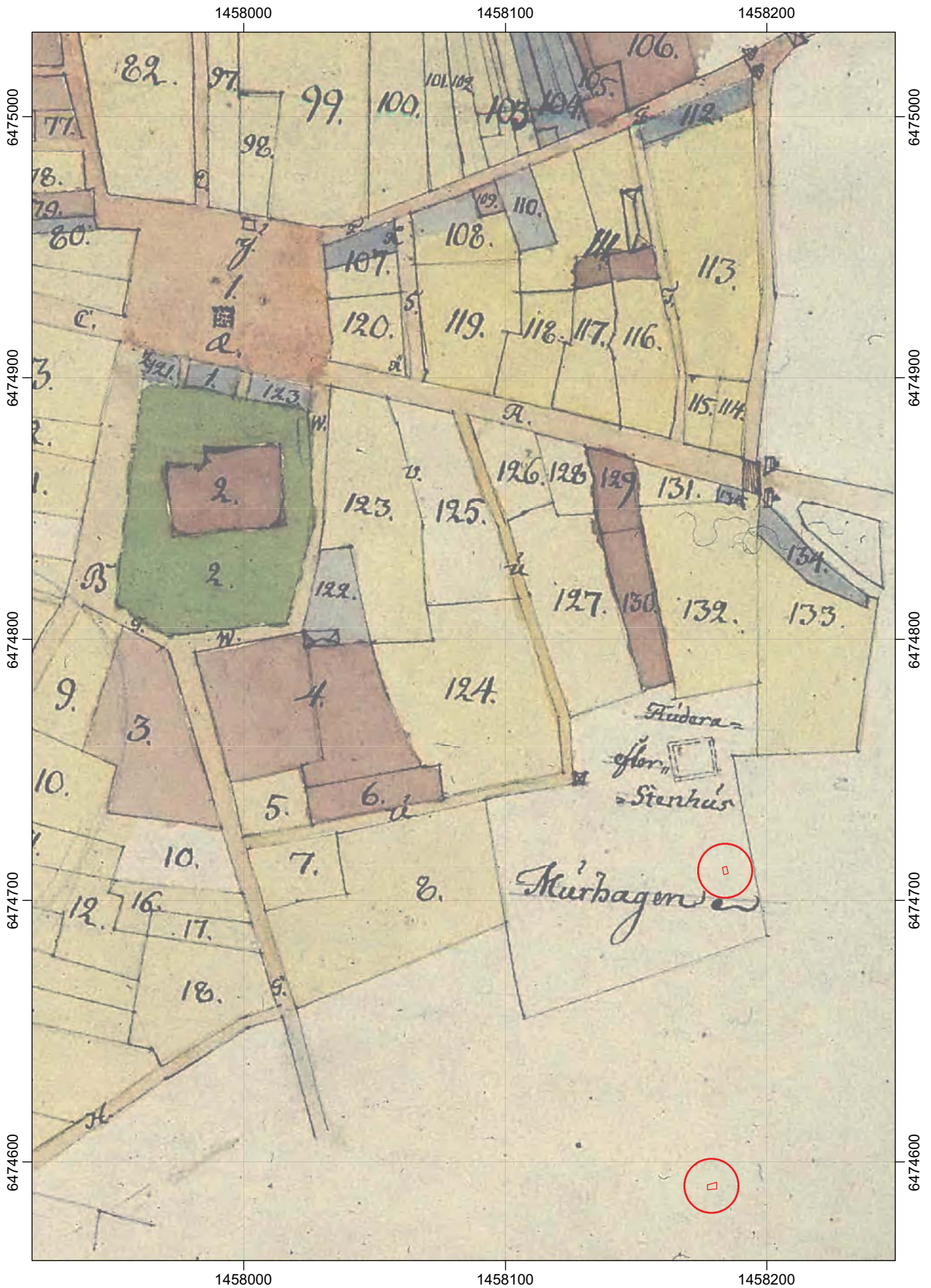
I donationshandlingen (DS 885) var bröderna Johan och Anders Elovssons krav att systemen Ingrid under sin livstid upprättade ett kloster på platsen. Donationen skedde i närvaro av kung Valdemar (avsatt 1275). Ingrid Elofsdotter avled 1282 eller 1283. Kloster anlades, med bistånd av kung Magnus Ladulås och biskop Henrik, vid S:t Martins kyrka väster om Skenaån. Huruvida kyrkan revs eller om den bara anpassades till en ny funktion som klosterkyrka är oklart. Klosters verksamhet pågick från slutet 1270-talet fram till reformationen, då det stängdes (Nilsson 1879, Schück 1963). Vid undersökningar 1939 i klosterområdet påträffades tre i stort sett intakta gravar med s k Eskilstunakistor (Wallenberg 1984).

Hur stort område som nyttjades av den förmodade stormansgården och senare kloster är oklart. Vid undersökningar i kv Nunnan har kulturlager och olika anläggningar, såsom t ex en trolig källare, dokumenterats (Feldt 1990 och 2006a). Vid fjärrvärmean-slutningar i anslutning till det aktuella området har stolphål och kulturlager samt spår efter trädgårdsodling i form av en bassängformad odlingslott påträffats (Feldt 2006b). Lämningarna, som var belägna i kv Nunnan 19, daterades inte men det är möjligt att de har ett samband med S:ta Ingridis kloster.

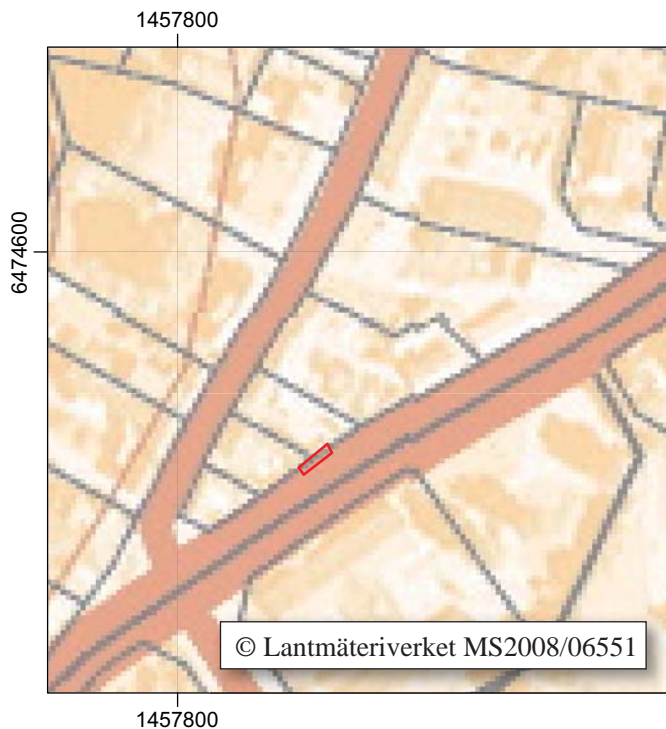
Vid schaktningar för fjärrvärme i Motalagatan framkom tjocka kulturlager och avfallsgropar med bl a rikligt med tidigmedeltida östersjökeramik och ett litet runristat metallbleck (Björkhager & Gustafsson 2004). I S:t Martins väg påträffades vid samma undersökning mörkfärgningar som kan vara förhistoriska. Vid en förundersökning i S:ta Ingridis väg 11 dokumenterades odlingslager och bränd lera (Carlsson 2007).

I samband med schaktningar för VA tvärs över Motalagatan närheten av Vretavägen har gropar med avfall från metallhantering i form av slagg och kopparsmältor påträffats (Feldt 2001). Vid undersökningar som utfördes inför banverkets dubbelspår genom Skänninge har omfattande lämningar från tidigmedeltid med bl a gropus och en tidigare okänd vägsträckning påträffats i det aktuella området. Bland fynden finns bl a bitar av gjutformar. Vid de sist-nämnda undersökningarna dokumenterades även omfattande odlingslämningar i form av dikessystem och årderspår (Lindeblad 2008).

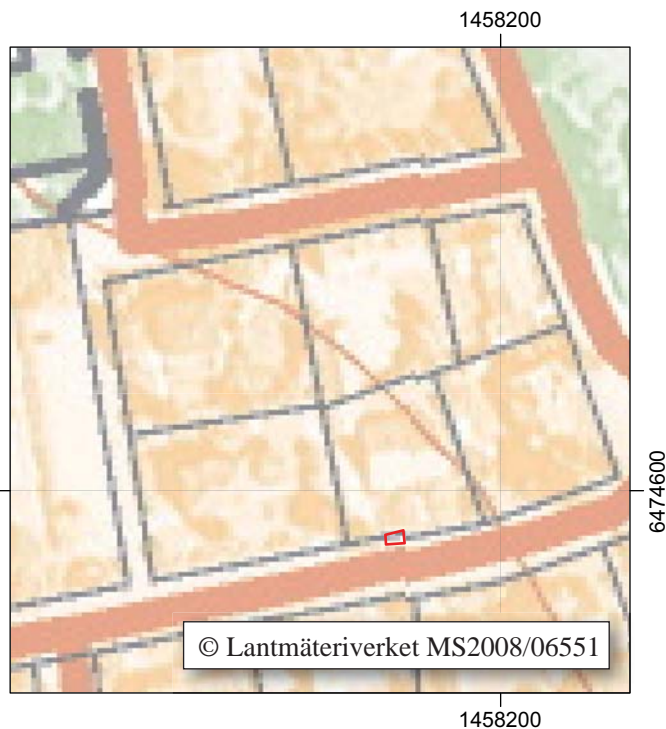
I Skänninges sydöstra delar, i närheten av kabelskåpen på Parkgatan och Järnväggsgatan, låg under medeltiden stadens helgeandshus. Dess exakta placering är inte känd men enligt noteringar på en stads-karta från 1795 fanns spår efter murar i det nuvarande kvarteret Vårfrulyckan. Murar, stenläggningar, kulturlager och andra lämningar har även påträffats inom kv Skrivaren / Lindbladsskolan (Björkhager & Feldt 2007). Vid schaktningar i kv Skrivaren, invid Järn-

Figur 3. Utsnitt ur stadskarta från 1795 med notering om murar i det nuvarande kvarteret Vårfrulyckan och kabelskåpen markerade (LMS D98-1:8).

Figur 4a. Schakt för kabelskåp på Bjälbogatan. Skala 1:1500.

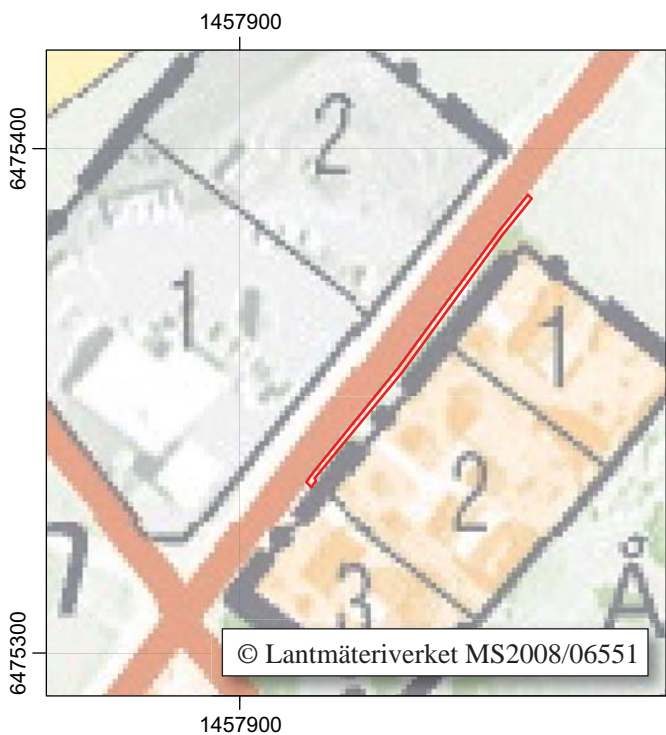

Figur 4b. Schakt för kabelskåp på Järnvägsgatan. Skala 1:1500.

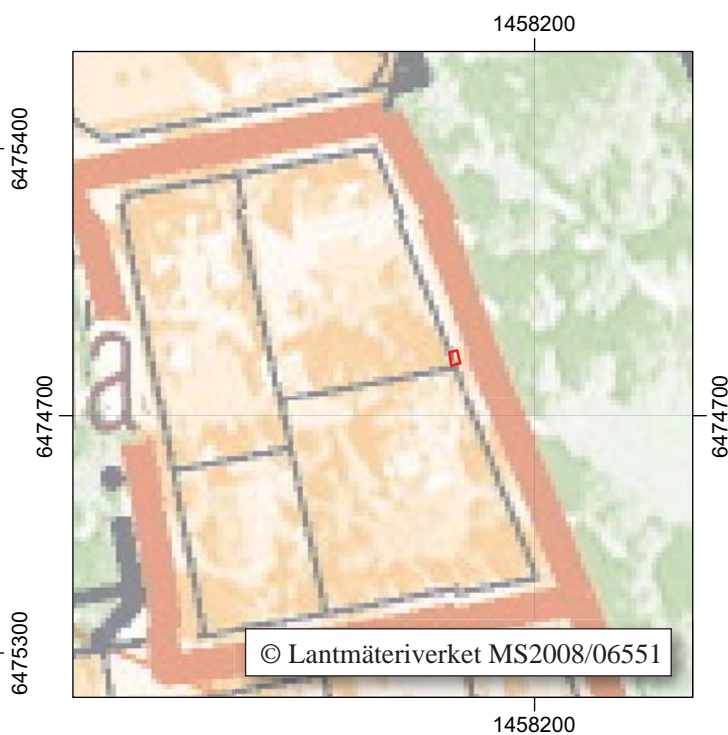
vägsgatan, har en odaterad kokgrop påträffats (Feldt & Skoglund 1994).

Cirka 30 m sydväst om kabelskåpet och lyktstolpen i Bjälbogatan och direkt sydväst om kv Väpnaren har Bjälbotullen, eller Smålandstullen som den också

benämnts, varit placerad (Bengtsson 1998). Vid undersökningar i området har kulturlager, gatubeläggningar och verkstadsspår i form av slagg påträffats. En grop under kulturlagren har daterats till förromersk järnålder (Feldt 2004b).

Figur 4c. Schakt för kabelförläggning på Motalgatan. Skala 1:1500.

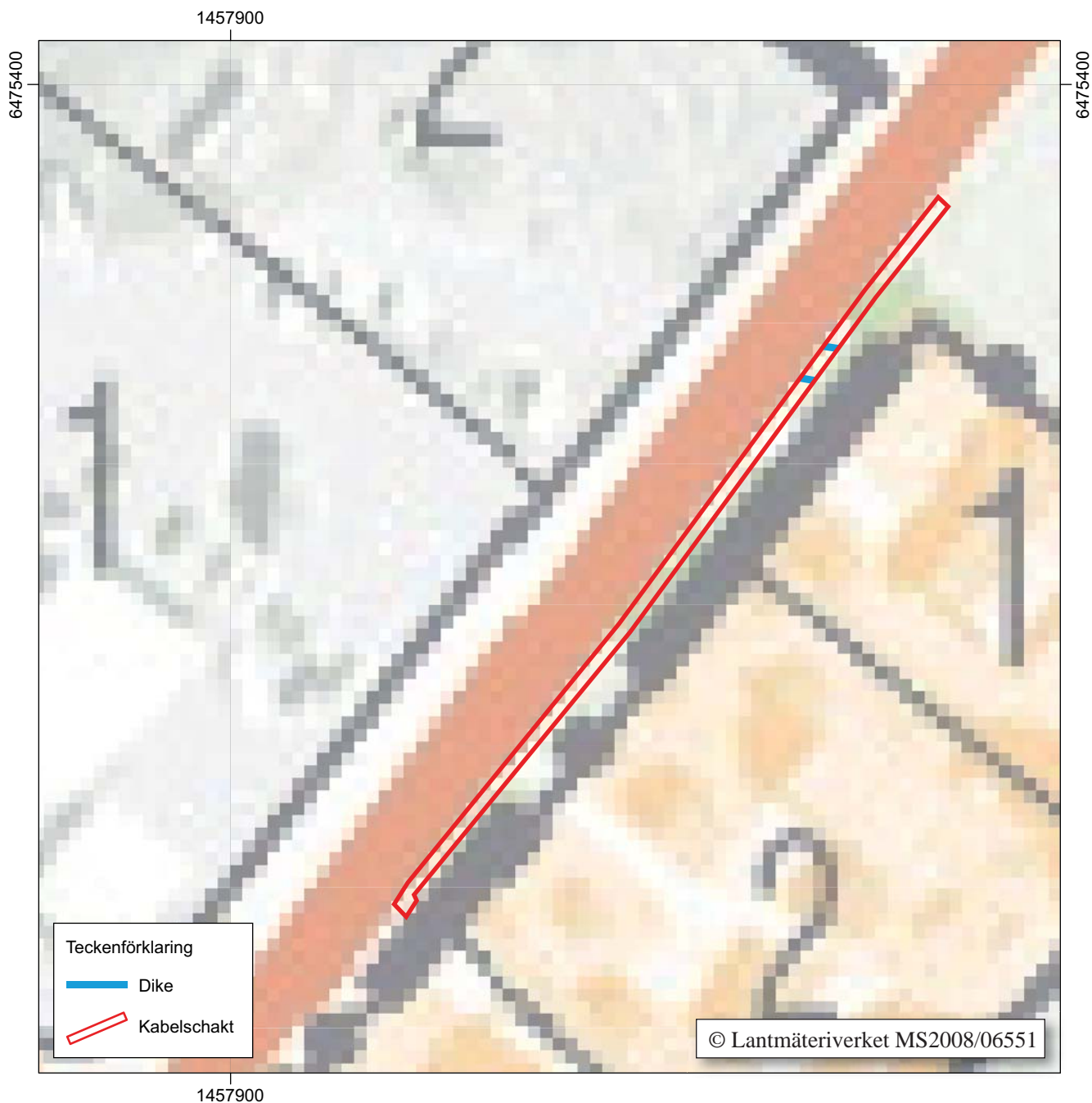
Figur 4d. Schakt för kabelskåp på Parkgatan. Skala 1:1500.

Syfte och frågeställningar

Syftet med förundersökningen, som genomfördes i form av en schaktningsövervakning, var att tillse att fast fornlämning berördes i så liten omfattning som möjligt. De fornlämningar som eventuellt framkom skulle dokumenteras avseende karaktär och omfattning samt om möjligt dateras. De berörda områdena ligger samtliga i utkanterna av den medeltida staden. Kabelschaktet i Motalagatan löpte nära S:ta Ingridis kloster (RAÅ 1) som sannolikt föregåtts av en stormansgård. Den primära frågeställningen var därmed

huruvida det fanns lämningar som kunde kopplas till stad, kloster eller den förmodade stormansgården i området. Dessutom ansluter schaktet till de undersökningar som utförts inför banverkets dubbelspår genom Skänninge. Målsättningen här är att koppla eventuella lämningar till den fornlämningsmiljö som har undersökts där.

Vid de två kabelskåpen på Järnväggsgatan och Parkgatan skulle särskilt beaktas lämningar som kan kopplas till stadens medeltida helgeandshus. På Bjälbogatan, vid kv Våpnaren, var eventuella läm-

Figur 5. Parti av schaktet i Motalagatan med korsande diken. Skala 1:500.

ningar kopplade till hantverk och smide av särskilt intresse för att på så sätt komplettera bilden av områdets nyttjande som hantverkskvarter.

Resultatet från förundersökningen ska kunna ligga till grund för länsstyrelsens fortsatta bedömningar i ärendet samt kunna utgöra ett underlag för uppdragsgivarens planeringsarbete.

Metod

Schakten dokumenterades genom att ritas in på en översiktsplan. I Motalagatan upprättades även en plan- och profilritning på ett kortare parti. Samtliga schakt fotograferades digitalt. Inga föremål togs tillvara. Inget daterbart material framkom. Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands länsmuseum där det hålls tillgängligt för forskning och intresserad allmänhet.

Resultat och tolkning

Vid lyktstolpen och kabelskåpen berördes endast omrörda fyllnadsmassor från tidigare ledningsschaktningar.

Längs Motalagatan påträffades två diken som löpte diagonalt över schaktet och fortsatte ut under gatan. Båda diken hade en humös, sandig fyllning. Dessa diken sammanfaller med orienteringen på ett dike som återfinns på storskifteskartan från 1776 där det utgör gräns mellan stadsvallen och "Klostergärdet och Nyängsliden" Denna ägostruktur återfinns även på äldre kartor såsom jordebokskartan från 1638 (LMS D98-1:d7:1-3 10), en geometrisk avmätning från 1691 (LMS D98-1:1) och en geometrisk avmätning av stadens ägor och lägenheter från 1712 (LMS D98-1:4). På en karta från 1821 över laga delning av kronojord norr om Skenaån (LMS D98-1:16) be-

skrivs marken som "Nr 93 Uti Logetomten Åker med Ängvall af mylla på Sandbotten". På jordebokskartan från 1638 uppges att gränsen är mellan "Klåstergärdet" och "Frälsejord".

Eftersom att det inte hittades något daterande material i något av diken är det inte möjligt att fastställa deras ålder. Det är dock sannolikt att de avlöst varandra som gräns mellan stadsjorden och klosterjorden. Hur långt tillbaka i tiden som denna gräns går är osäkert. Det är tänkbart att den beskriver en mycket gammal gränsdragning mellan den förmodade stormansgården och den tidiga staden.

Referenser

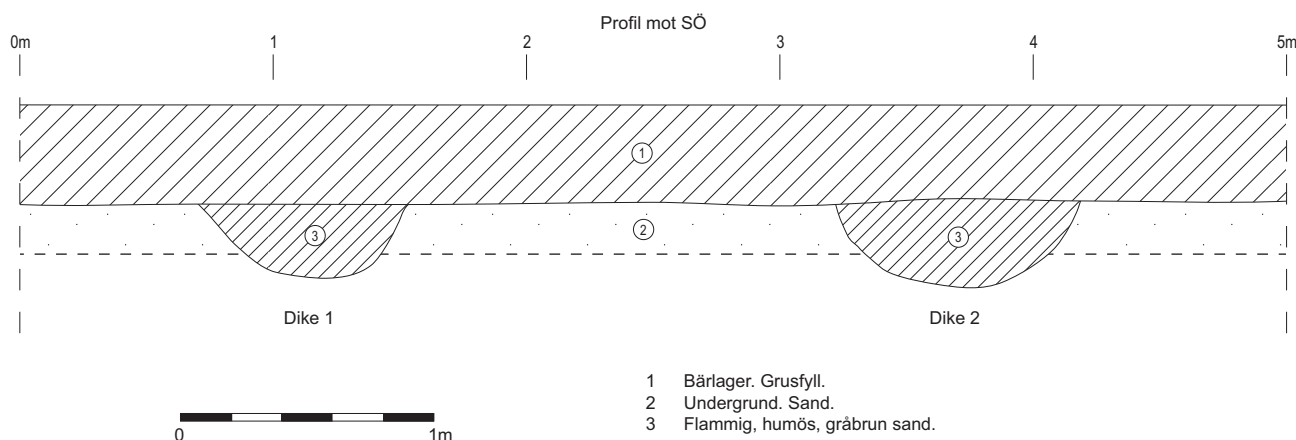
Tryckta källor

Bengtsson R. 1998. *Vid stadens hank och stör. Tullstugor, portar och bommar i svenska städer 1622-1810*. Västerås.

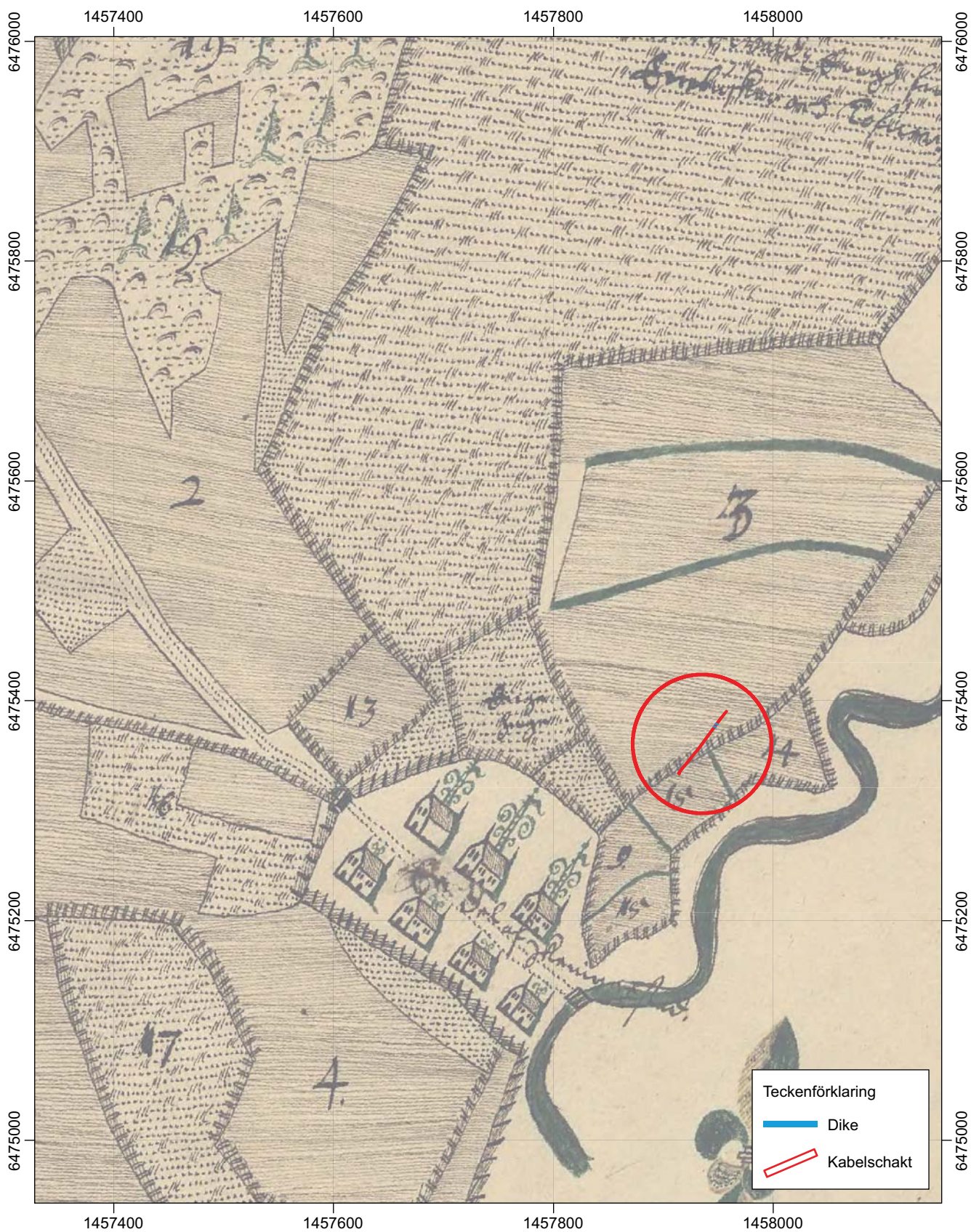
Björkhager V & Feldt A-C. 2007. *Arkeologi vid Lindbladsskolan 1994-2004*. Arkeologiska undersökningar. Kv Skrivaren 1, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötland. Rapport 2007:55, Östergötlands länsmuseum.

Björkhager V & Gustafsson H. 2004. Runblecket från Skänninge. *Kulten makten människan – arkeologi i Östergötland. Östergötland 2003*. Meddelanden från Östergötlands länsmuseum. Ödeshög.

Carlsson C. 2007. *Fjärrvärmeschakt vid S:ta Ingrid's väg 11 i Skänninge*. Arkeologisk förundersökning. Rapport 2007:111. Östergötlands länsmuseum.

Figur 6. Profil genom diken i Motalagatan. Skala 1:30.

Figur 7. Rektifierat utsnitt ur jordeboken från 1638 som visar Skänninge stadsjordar med schaktet i Motalagatan markerat (LMS D98-1:d7:1-3 10). Skala 1:5 000.

Diplomatarium suecanum (DS). 2001. *De svenska medeltidsbrev i svenskt Diplomatariums huvudkartotek*. CD version 2 Riksarkivet.

Feldt A-C. 1990. *Kv Nunnan 5, Skänninge, Mjölby kommun*. Arkeologisk förundersökning. Rapport. Östergötlands länsmuseum.

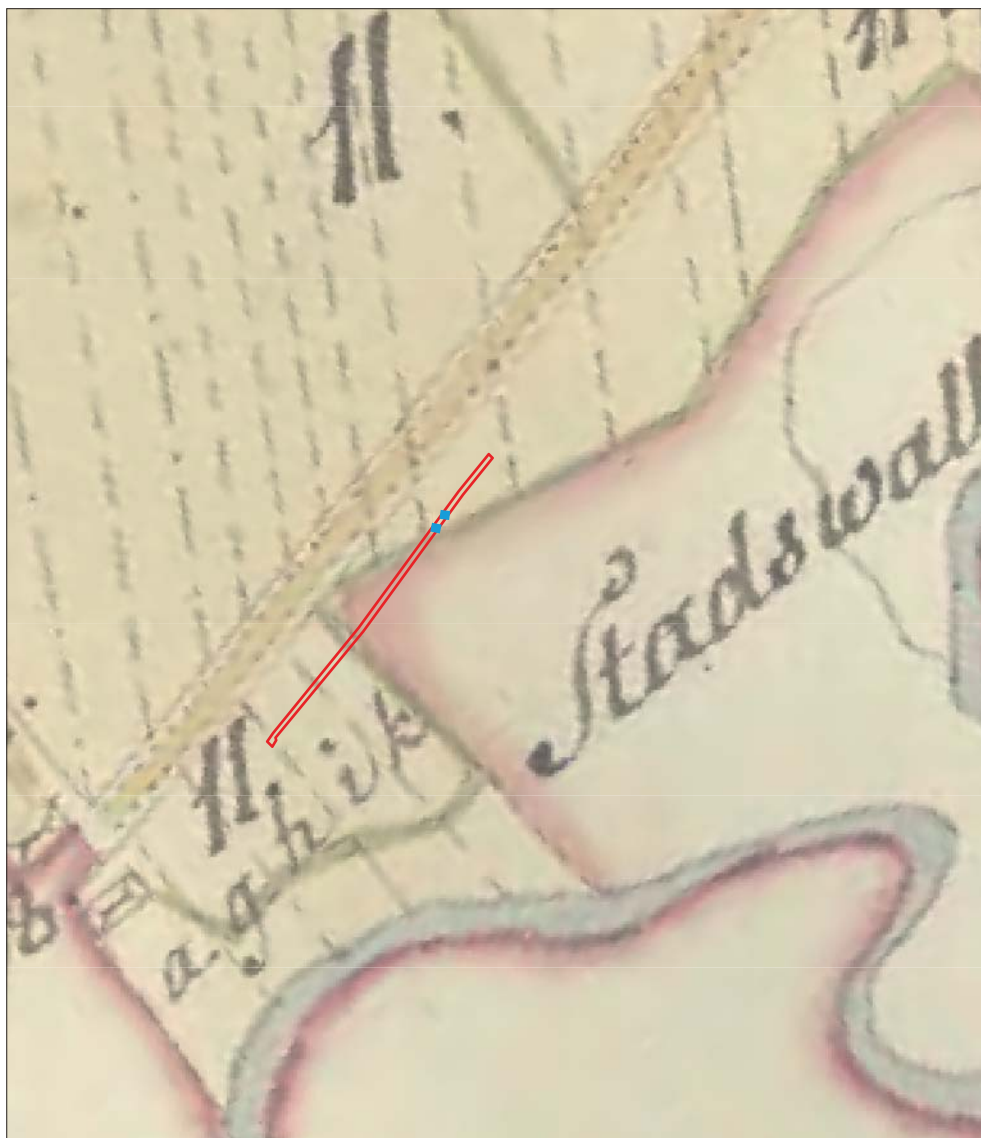
Feldt A-C. 2001. *Byte av VA-ledningar*. Arkeologisk förundersökning, Motalagatan och Linköpingsgatan. Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötland. Rapport 114:2001. Östergötlands länsmuseum.

Feldt A-C. 2004a. *Före staden. Preurbana lämningar i Skänninge*. C-uppsats. Institutionen för Arkeologi och Antik historia. Uppsala universitet.

Feldt A-C. 2004b. *Två vattenläckor i Follingegatan*. Arkeologiska förundersökningar. Follingegatan, Bjälbogatan samt kv Väpnaren 13 och Tullnären 20, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötland. Rapport 2004:20, Östergötlands länsmuseum.

Feldt A-C. 2006a. *Mellan S:ta Ingridis kloster och Motalagatan*. Arkeologisk förundersökning, kv Nunnan 4, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötland. Rapport 2006:2. Östergötlands länsmuseum.

Feldt A-C. 2006b. *Diken, stolphål och trädgårdsodling. Västanå Skänninge*. Arkeologisk förundersökning och antikvarisk kontroll. Rapport 2006:32. Östergötlands länsmuseum.

Figur 8. Rektifierat utsnitt ur storskifteskarta från 1776 med det här aktuella kabelschaktet (blått) och de där påträffade diken (röda) markerade (LMS D98-1:6). Skala 1:1 500.

Feldt A-C & Skoglund M. 1994. *Rosenlundsskolan*. Arkeologisk förundersökning. Kv Skrivaren 1, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötland. Rapport dnr 442/94, Östergötlands länsmuseum.

Hasselmo M. 1983. *Skänninge*. RAÄ Rapport Medeltidsstaden 40. Stockholm.

Nilsson L. 1879. *Klosterväsendet inom Linköpings stift*. Linköping.

Schück H. 1963. Biskop Henrik i Linköping och S:t Victor i Paris. *Historiska studier tillägnade Folke Lindberg 27 augusti 1963*. Stockholm.

Wallenberg B. 1984. *Grav under runhällar i Skänninge*. Stockholm.

Kartor

LMS D98-1:d7:1-3 10 Skänninge stad. Ägomätning. 1638. Johan Larsson Grot.

LMS D98-1:1 Skänninge stad. Geometrisk avmätning av kronoättingar. 1691. Gabriel Nilsson.

LMS D98-1:4 Skänninge stad. Geometrisk avmätning av stadens ägor och lägenheter. 1712. Matias Sundvall.

LMS D98-1:6 Skänninge stad. Storskifte kronojord norr om Skenaån. 1776. Fredrik Vadman.

LMS D98-1:8 Skänninge stad. Mätning av tomter. 1795. Bengt Berger.

Figur 9. Rektifierat utsnitt ur 1821 års karta med det här aktuella kabelschaktet (blått) och de där påträffade diken (röda) markerade (LMS D98-1:16). Skala 1:1 500.

LMS D98-1:16 Skänninge stad. Laga delning av kro-
nojord norr om Skenaån. 1821. Karl Olof Falk.

Muntligt

Lindeblad K. 2008. Muntlig uppgift rörande under-
sökningarna från undersökningarna för
Banverkets dubbelspår genom Skänninge.

Tekniska uppgifter

Lokal	Bjälbogatan, Järnvägsgatan, Motalagatan och Parkgatan
Stad	Skänninge
Kommun	Mjölby
Landskap	Östergötland
Län	Östergötland
Fornlämningsnummer	RAÄ 5
Ekonomiskt kartans blad	085 41 (8F 4b Skänninge) 085 51 (8F 5b Biskopsberga)
Koordinater	X6475360 Y1457935 X6474559 Y1457826 X6474711 Y1458183 X6474590 Y1458178
Koordinatsystem	RT90 2,5 gon V
Typ av undersökning	Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning
Länsstyrelsens dnr	431-4060-09
Länsstyrelsens beslut	2009-03-23
Länsstyrelsens handläggare	Magnus Johansson
ÖLM dnr	122/09
ÖLM projektnummer	530932
Uppdragsgivare	Mjölby Kraftnät AB
Kostnadsansvarig	Mjölby Kraftnät AB
Projektledare	Ann-Charlott Feldt
Fältarbetstid	2009-06-09 och 2009-08-19
Totalt undersöktes	ca 80 löpmeter
Fynd	-
Foto	Digitala bilder
Analyser	-
Grafik	Ann-Charlott Feldt
Renritning	Lasse Norr
Grafisk form	Lasse Norr
Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands länsmuseum.	
Ur allmänt kartmaterial	© Lantmäteriverket MS2008/06551
ISSN 1403-9273	Rapport 2009:68 © Östergötlands länsmuseum

Östergötlands länsmuseum utförde under sommaren 2009 fyra förundersökning i Bjälbogatan, Järnvägsgatan, Motalagatan och Parkgatan i Skänninge, Mjölby kommun. Arbetet utfördes med anledning av schaktning för elkabel längs Motalagatan samt flyttning av lyktstolpe och byte av tre kabelskåp i de övriga gatorna. Längs Motalagatan påträffades två diken som löpte diagonalt över schaktet och fortsatte in under gatan. Båda diken hade en humös, sandig fyllning. Dikena är belägna i den gamla gränsen mellan Skänninges stadsvall och Klostergården. Vid lyktstolpen och kabelskåpen påträffades endast omrörda fyllnadsmassor.